

Т. Нургазиев^{1*}, Ж. Мазобаева²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

²ҚР Заңнама және құқықтық ақпарат институты, Астана, Қазақстан

*e-mail: tanat.nurgaziev@mail.ru

ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЫН ПСИХОАНАЛИЗ БЕН DIGITAL HUMANITIES НЕГІЗІНДЕ ЗЕРТТЕУДІҢ ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ МОДЕЛІ

Мақала қазақ фольклорын зерттеуде қолданылатын психоанализ бен Digital Humanities әдістерінің интеграциялық үлгісін әзірлеуге арналған. Бұл үлгі мәтінді талдаудың цифрлық әдістерін, контекстік талдауды және психоаналитикалық интерпретацияны біріктіреді. Зерттеудің өзектілігі – цифрлық әдістерді пайдалана отырып, бірнеше шығарманы сандық, сапалық тұрғыда салыстыра талдаудың интеграциялық әдістемесін әзірлеу. Бұл ретте цифрлық әдістер қайталанатын элементтер мен құрылымдарды анықтау үшін қолданылса, психоаналитикалық әдіс символдарды, мотивтерді және кейіпкерлердің ішкі күйін интерпретациялауды көздейді. Интеграциялық модель аталған екі әдісті біріктіре отырып жүйелі әрі нәтижелі талдау әдісін ұсынады. Зерттеудің мақсатын жүзеге асыру үшін көлемді материалды цифрлық талдау, контекстік саралау, психоаналитикалық интерпретацияны дәйекті түрде қолдануға негізделген талдаудың интеграциялық үлгісін әзірлеу және апробациядан өткізу жоспарланды. Зерттеу материалы ретінде қазақ фольклорынан бес халық хикаясы алынып, эпизодтарға бөлу және көпдеңгейлі мағыналық кодификация жасау жүргізілді. Сонымен қатар мақалада мәтіннің жиілік талдауы, мағыналық категориялардың қатар кездесуін талдау, желілік талдау, шығармалардың мағыналық көрінісін салыстыру, психоаналитикалық талдау әдістері қолданылды. Зерттеу нәтижелері цифрлық талдаудың тұрақты мағыналық құрылымдар мен олардың арасындағы байланыстарды анықтауға мүмкіндік беретінін көрсетті. Контекстік бірдей сюжеттік жағдайлар, мотив пен бейнелердің баяндау жайына байланысты әртүрлі қызмет атқара алатыны анықталды. Нәтижесінде цифрлық талдау қайталанатын мағыналық құрылымдарды анықтау үшін; контекстік саралау баяндау үдерісіндегі қызметін айқындау үшін; психоаналитикалық интерпретация контекстік саралау жүргізілген соң ғана қолданылатыны анықталды. Ұсынылған әдіс қазақ фольклорын зерттеудің әдіснамалық мүмкіндігін кеңейтеді.

Түйін сөздер: фольклор, психоанализ, цифрландыру, Digital Humanities, интеграциялық модель, семантикалық кодтау, контекстік талдау, желілік талдау.

T. Nurgaziyev^{1*}, Zh. Mazibayeva²

¹Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

²Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

*e-mail: tanat.nurgaziev@mail.ru

An Integrative Model for the Study of Kazakh Folklore Based on Psychoanalysis and Digital Humanities

This article presents an integrative model for the study of Kazakh folklore that combines a psychoanalytic approach with Digital Humanities methods. The proposed model integrates digital text analysis, contextual analysis, and psychoanalytic interpretation within a unified methodological framework. The relevance of the study stems from the need to develop a methodology that enables quantitative and qualitative comparative analysis of multiple folklore texts through the use of digital technologies. In existing research, digital methods are primarily employed to identify recurring elements and structures, whereas the psychoanalytic approach focuses on interpreting symbols, motifs, and the internal psychological states of characters. The integration of these two approaches makes it possible to develop a systematic and effective model for the analysis of folklore texts.

The aim of the study is to develop and test an integrative analytical model based on the sequential application of digital analysis, contextual analysis, and psychoanalytic interpretation. The research material consists of five Kazakh folk narratives. The texts were segmented into meaningful episodes and subjected to multilevel semantic coding. The study employed frequency analysis, co-occurrence analysis of semantic categories, network analysis, comparative analysis of the semantic profiles of the narratives, and psychoanalytic analysis.

The results demonstrate that digital analysis makes it possible to identify recurring semantic structures and the relationships between them. At the same time, contextual analysis revealed that similar plot situations, motifs, and images may perform different functions depending on the narrative context. The findings indicate that digital analysis is most appropriately used to identify recurring semantic structures, while contextual analysis serves to determine their specific functions within the narrative. Psychoanalytic interpretation should be applied only after returning to the text and verifying the identified patterns within their immediate contexts. The proposed approach broadens the methodological possibilities for the study of Kazakh folklore.

Keywords: folklore, psychoanalysis, digitalization, Digital Humanities, integrative model, semantic coding, contextual analysis, network analysis.

Т. Нургазиев^{1*}, Ж. Мазибаева²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан

²Институт законодательства и правовой информации РК, Астана, Казахстан

*e-mail: tanat.nurgaziev@mail.ru

Интеграционная модель исследования казахского фольклора на основе психоанализа и Digital Humanities

Статья посвящена разработке интеграционной модели исследования казахского фольклора, объединяющей психоаналитический подход и методы Digital Humanities. Предлагаемая модель сочетает цифровой анализ текста, контекстуальный анализ и психоаналитическую интерпретацию в рамках единой методологической системы. Актуальность исследования обусловлена необходимостью разработки методики, позволяющей проводить количественный и качественный сравнительный анализ нескольких фольклорных произведений с использованием возможностей цифровых технологий. В существующих исследованиях цифровые методы преимущественно применяются для выявления повторяющихся элементов и структур, тогда как психоаналитический подход направлен на интерпретацию символов, мотивов и внутреннего психологического состояния персонажей. Объединение этих двух подходов позволяет предложить системную и эффективную модель анализа фольклорных текстов.

Цель исследования заключается в разработке и апробации интеграционной модели анализа, основанной на последовательном применении цифрового анализа, контекстуального исследования и психоаналитической интерпретации. Материалом исследования послужили пять казахских народных рассказов. Тексты были сегментированы на смысловые эпизоды и подвергнуты многоуровневому семантическому кодированию. В работе использованы методы частотного анализа, анализа совместной встречаемости смысловых категорий, сетевого анализа, сравнительного анализа семантических профилей произведений, а также психоаналитического анализа.

Результаты исследования показали, что цифровой анализ позволяет выявлять устойчивые смысловые структуры и взаимосвязи между ними. Вместе с тем контекстуальный анализ установил, что одинаковые сюжетные ситуации, мотивы и образы могут выполнять различные функции в зависимости от повествовательного контекста. В результате установлено, что цифровой анализ целесообразно использовать для выявления повторяющихся смысловых структур, контекстуальный анализ для определения их конкретной функции в повествовании, а психоаналитическую интерпретацию применять только после повторного обращения к тексту и проверки выявленных закономерностей в их непосредственном контексте. Предлагаемый подход расширяет методологические возможности исследования казахского фольклора.

Ключевые слова: фольклор, психоанализ, цифровизация, Digital Humanities, интеграционная модель, семантическое кодирование, контекстуальный анализ, сетевой анализ.

Кіріспе

Бүгінгі күні фольклорлық мәтіндерді филология ғылымы аясында зерделеу әдіснамалық түрлену жағдайында дамып келеді. Дәстүрлі қалыптасқан түсіндіру тәсілінен басқа пішіндеу (формализация), корпустық талдау, сандық салыстыру және мәгінаралық байланыстарды модельдеу әдістері айналымға енуде. «Цифрлық әлем ұсынып отырған мүмкіндіктерді, соның

ішінде гуманитарлық ғылымдар саласындағы цифрланған контентті қандай да бір деңгейде пайдаланбай зерттеу жүргізуді елестету қиын. Дегенмен бұл үдерістер зерттеу мүмкіндігінің өзгеруіне ғана алып келе ме, жаңа әдіснаманың қалыптасуына негіз бола ма, әлде гуманитарлық ғылымдар аясында дербес жаңа ғылыми бағыттың пайда болуына жол аша ма деген мәселе әлі де пікірталас тудырып отыр» (Ilyefalvi, 2023, б. 23-24). Заманауи цифрлық әдістер жекелеген

шығарма немесе мәтіндер жиынтығымен жұмыс істеуге, қайталанатын мағыналық элементтердің жиілігін, мәтінаралық таралу сипатын және құрылымдық бөліктерінің өзара әрекет ету тетіктерін анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен бірге тақырыпқа арқау болып отырған әдістер фольклор материалының құрылымын заманауи құралдар арқылы пішіндеу мен мәтін мазмұнының түсіндірмесі арасындағы арақатынасты күшейтуге септігін тигізеді. Фольклор шығармаларындағы мотивтердің жиілігі, мағыналық элементтердің қатар кездесу жағдайы құрылымдық заңдылықты анықтауға негіз болғанымен, шығарманың психологиялық және символдық қабатының мазмұнын, кейіпкердің ішкі күйзелісін бере алмайды. Ал мәтінді дәстүрлі қолданыстағы әдіс арқылы талдау кейіпкердің ішкі жан дүниесінің қырларын толық ашқанымен, мәтін жиілігін, өлшем бірліктерін, нақты функцияның жүзеге асу тетігін факт түрінде дәлелдеу, тілдік бірлік арқылы тәжірибе жүргізу, деректеу (тіркеу) мүмкіндігі аз. Бұл тұрғыда «Деректер дегеніміз шынайы болмыс құбылыстарын тіркеу тәсілі, ол тіркелген ақпаратты сақтауды, оны тану үдерісін толық формализациялауға бағытталған. Құбылыстар мен оқиғаларды тіркеу мүмкіндігі гуманитарлық танымдағы күрделі мәселелердің бірі» (Антопольский, 2023, б. 25). Бұл мәселе мәтіндегі заңдылықтарды цифрлық әдіспен анықтау, теориялық негіз аясында өзара әрекеттесу қағидаттары мен мүмкіндіктерін саралау өзектілігін ортаға шығарады. Яғни сандық және психоаналитикалық тәсілдерді жасанды түрде біріктіру емес, белгілі бір функцияны орындайтын және зерттеу объектісіне қатысты дәйекті зерттеу үдерісінің жүйесін әзірлеу маңызға ие болды. Сондықтан «Digital Humanities, яғни сандық гуманитарлық ғылымдар кеңістігінде жаңа әдеби мұраны тұтастай пайымдауға мүмкіндік беретін жалпылама теорияға деген қажеттілік сезіле бастады. Эволюциялық теория мен тарихи материализмнің келесі тоғысуы да дәл осы жаңа эмпирикалық кеңістікте жүзеге асуы ықтимал» (Моретти, 2016, б. 175-176).

Бүгінгі күні фольклордағы таңдау, қауіп, сынақ, махаббат және трансформацияның өзге де күрделі формаларын Digital Humanities шеңберінде айқындалатын әдістемеге сүйену арқылы талдау жүйелі әрі дәйекті нәтиже беріп, үлкен көлемді фольклорлық шығармаларды цифрлық талдаудың интеграциялық моделін жасауға мүмкіндік береді. Ұсынылып отырған модель сатылы түрде кезең-кезеңімен жүзеге асатын

тиісті ақпаратты цифрлық әдіспен анықтау, контекстік саралау және нәтижені психоаналитикалық тұрғыдан интерпретациялауды қамтиды. Алғашқы кезеңде әрбір шығармада формалды түрде жүзеге асырылатын концептілік кодтау (негізгі қайталанатын кілт ұғымдарды кодтау), олардың жиілігі, мәтінаралық таралымы, қатарласып кездесу жағдайы және байланыстардың шығарма желісіндегі орны анықталады. Екінші кезеңде бұл кодтар өзара салыстырылып, ортақ заңдылығы зерделенеді. Соңғы кезеңде салыстыра отырып айқындалған құрылымдарға психоаналитикалық талдау жүргізіледі. Сөз болып отырған интеграциялық әдіс цифрлық тәсіл арқылы шығарманың мағыналық құрылымын айқындауды, контекстік саралауды және қазақ фольклорын зерттеудің интеграциялық моделін әзірлеуді көздейді. Ол үшін формалды түрде шығармаларды кодтау жүйесін әзірлеу, жиілігін анықтау, семантикалық (мағыналық) желінің орталық элементтерін айқындау, кодтардың бірлесіп кездесу сипатын белгілеу, шығармаларды салыстыру, психоаналитикалық талдау жасау қажеттілігі туындайды.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу материалы ретінде «Бабалар сөзі» 100 томдық жинағынан «Қараторғай» (Бабалар сөзі, 2006, 30-том), «Сәукеле» (Бабалар сөзі, 2006, 31-том), «Қақпанға түскен киіктің хикаясы» (Бабалар сөзі, 2004, 10-том), «Бозторғай» (Бабалар сөзі, 2005, 11-том) және «Әбу жылан» (Бабалар сөзі, 2006, 31-том) хикаялары алынды.

Материалды пішіндеу (формализациялау) үшін мәтіндер минималды аяқталған мағыналық эпизодтарға бөлшектенді. Мағыналық эпизод деп баяндаудың салыстырмалы түрде дербес бірлігі түсініледі, ол аяқталған әрекетті, кейіпкер күйінің өзгеруін, маңызды оқиғаны немесе сюжеттің одан әрі дамуы үшін функционалдық маңызы бар элементті қамтиды. Ол үшін «Алдымен алдын ала аннотацияланған семантикалық траекторияларды эпизод түрінде сақтаймыз» (Zhao, 2021, б. 2). Бес шығарманы бөлшектеу нәтижесінде 74 мағыналық эпизодтан тұратын корпус қалыптасты. Әрбір эпизодқа шығарманың шартты белгісін және эпизодтың реттік нөмірін қамтитын бірегей сәйкестендіргіш (идентификатор) берілді. Материалды ұымдас-тырудың мұндай тәсілі сандық деректі баяндаудың нақты фрагментімен байланысын сақтауға және талдаудың кейінгі кезеңінде мәтін бөлігіне

қайта оралуға мүмкіндік берді. Қайта оралу ұғымының астарында мәтінішілік талдау жүргізе отырып қатар келген мәтіндегі ұқсас эпизодты шатастырып алмау түсініледі. Бұл ретте «Мәтіндер арасындағы байланыстарды анықтау – гиперграфтарды құру үдерісіндегі ең күрделі міндеттердің бірі» (Abello, 2012, б. 65).

Кодтаудың шарты – эпизодтарға психоаналитикалық категорияларды алдын ала үстеуден бас тарту болды. Бастапқы кезеңде баяндауда тікелей байқалатын кейіпкерлер әрекеті, психологиялық күй, өзара қарым-қатынас және образдар қандай да бір интерпретациясыз тіркелді. Код атаулары латын графикасында қазақ ұғымдарының семантикалық сәйкестігі негізінде жасалып, үш бағыт бойынша топтастырылды (1-кесте). Олар:

1) құрылымдық-оқиғалық – әрекет, оқиға және ішкі күй өзгерісі;

2) психологиялық және әлеуметтік – қатынастар, мотивациялық күй және әлеуметтік әрекет формалары;

3) образдық-нысандық – қайталанатын зат, кейіпкер және символикалық бейнелер.

Шығарманың бір мағыналық эпизоды бір мезгілде бірнеше кодты қамтуы мүмкін. Себе-

бі «Әлемдік әдебиет пен мәдениеттің даму тарихында кез келген өнер саласы фольклормен ұштасып жататыны белгілі» (Ахметова, 2024, б. 139). Көпмәнді кодтаудың мұндай қағидаты бір оқиғаның бір мезгілде бірнеше қызметті жүзеге асыру мүмкіндігімен түсіндіріледі. Мысалы, шығарма кейіпкерінің саналы түрде қабылдаған тәуекел жағдайы таңдауды, қауіпті, құрбандықты және құтқарылу жағдайын біріктіре алады. Сондықтан талдау бірлігі жеке сөз немесе лексема емес, эпизодтың мағыналық құрылымы болды.

Цифрлық талдаудың бірінші кезеңінде әрбір код үшін абсолютті жиілік және таңбаланған эпизодтардың үлесі есептелді. Жиілікпен қатар әрбір кодтың мәтінаралық таралымдылығы айқындалды (кодтың қай шығармада қанша рет көрініс тапқаны). Бұл ретте шығарма ішіндегі кодтың жоғары абсолютті жиілігі оның бүкіл корпус деңгейіндегі тұрақтылығын көрсетпейтінін, керісінше, бес хикаяда да ұсынылған аз жиілікті код үлкен мәтінаралық тұрақтылыққа ие болуы мүмкін екенін ескеру маңызды. Сондықтан орталық мағыналық құрылымды айқындау кезінде кодтың әртүрлі шығармалардағы жиілігі мен таралымы ескерілді.

1-кесте

Халық хикаяларын семантикалық кодтау жүйесі

№ р/с	Код	Мағынасы	Код түрі	Код анықтамасы
1	JOL	жол	Құрылымдық-оқиғалық	Кейіпкердің орын ауыстыруы
2	TND	таңдау	Құрылымдық-оқиғалық	Оқиғаның әрі қарай дамуына ықпал ететін саналы таңдау
3	SNK	сынақ	Құрылымдық-оқиғалық	Әрекетті ұйымдастыратын сынақ, шарт немесе кедергі
4	QAU	қауіп	Құрылымдық-оқиғалық	Сюжеттік маңызы бар тікелей қауіп
5	OLM	өлім	Құрылымдық-оқиғалық	Өлім немесе оның тікелей қауіпі
6	QTQ	құтқару	Құрылымдық-оқиғалық	Қауіпті немесе өлімге әкелуі ықтимал жағдайдан құтқару
7	ORL	оралу	Құрылымдық-оқиғалық	Сюжеттік маңызы бар қайта оралу
8	OTU-F	өту	Құрылымдық-оқиғалық	Физикалық немесе онтологиялық өзгеру
9	OTU-P	өту	Құрылымдық-оқиғалық	Психологиялық немесе адамгершілік тұрғыдан сапалық өзгеру
10	OTU-S	өту	Құрылымдық-оқиғалық	Әлеуметтік немесе діни тұрғыдан сапалық өзгеру
11	MHB	махаббат	Психологиялық-әлеуметтік	Кейіпкер әрекетінің уәжі ретінде көрінетін махаббат
12	ERK	еркіндік	Психологиялық-әлеуметтік	Жеке еркіндікке қол жеткізуге немесе оны сақтауға ұмтылу
13	MJB	мәжбүрлеу	Психологиялық-әлеуметтік	Кейіпкердің еркіне қарсы жасалған мәжбүрлеу

№ р/с	Код	Мағынасы	Код түрі	Код анықтамасы
14	AZP	азап	Психологиялық-әлеуметтік	Сюжеттік қызмет атқаратын айқын физикалық немесе психологиялық азап
15	BLK	билік	Психологиялық-әлеуметтік	Басқа кейіпкердің тағдырын анықтауға мүмкіндік беретін билік
16	QRS	қарсылық	Психологиялық-әлеуметтік	Өзгенің еркіне немесе қалыптасқан тәртіпке саналы қарсылық
17	QZG	қызғаныш	Психологиялық-әлеуметтік	Кейінгі әрекетке түрткі болатын қызғаныш
18	BAQ	бақталастық	Психологиялық-әлеуметтік	Белгілі бір нысан, мәртебе немесе мақсат үшін бақталастық
19	ANA	Аналық байланыс	Психологиялық-әлеуметтік	Кейіпкердің әрекеті мен оқиғаның дамуын айқындайтын аналық байланыс
20	QRB	құрбандық	Психологиялық-әлеуметтік	Өзге біреу үшін қауіпке, азапқа немесе жоғалтуға саналы түрде баруға дайын болу
21	SNM	сенім	Психологиялық-әлеуметтік	Оқиғаның дамуына ықпал ететін сенім немесе сенімсіздік
22	UAD	уәде	Психологиялық-әлеуметтік	Кейіпкердің өз еркімен қабылдаған уәдесі немесе міндеттемесі
23	QUS	құс	Образдық-нысандық	Сюжеттік маңызы бар құс образының көрінуі
24	JLN	жылан	Образдық-нысандық	Функционалдық маңызы бар жылан немесе жылан кейпіндегі образ
25	SU	су	Образдық-нысандық	Оқиғада функционалдық маңызы бар кеңістік немесе элемент ретіндегі су
26	BLA	бала	Образдық-нысандық	Қарым-қатынас жүйесінде функционалдық маңызы бар бала образы
27	JNR	жануар	Образдық-нысандық	Баяндауда функционалдық маңызы бар жануар образы

Ескерту. Кесте автор тарапынан құрастырылған

Код мағынасының әртүрлі эпизодтарда бірдей сипатта көрініс таппайтыны ескеріліп, оның ерекшелігі код соңына «-» белгісі арқылы бір латын әрпін жалғау жолымен көрсетілді (OTU-F, OTU-P, OTU-S). Әдебиет зерттеушілері фольклор шығармаларын талдауда эпизодтық ұқсастықты байқап, мағыналық тұрғыда «моно-миф» (Дж. Кэмпбэлл) теориясын алға тартады. «Владимир Пропп халық ертегілерін салыстыра келіп, бұлардың сюжет желісінің түп негізі бір деген ұйғарымға келді. Француз антропологі Клод Леви-Стросс та шығу тегі әртүрлі мифтерде ұқсас тақырыптар көп екенін, кейіпкерлер мен мотивтер қайталанатынын аңғарды. Оларды қаз-қатар қойып қарағанда, құрылымы шамамен бірдей екені анық көрінеді. Кәдімгі қаңқа-сүйегінде айырмашылық жоқ адамдардың денесі сияқты. Олардың баяндауы бір ыңғайда, оқиғаларының дамуы да, мазмұны да ұқсас. Шытырман оқиғаларға құрылған фильмдер, негізінен, халық ертегілері үлгісіне сүйенеді. Белгілі бір

деңгейде оларды «заманауи халық ертегісі» деп санауға болады» (Райан, 2019, б. 22).

Контекстік саралау кодтың сандық қайталануымен анықтап алғаннан кейін талдау үшін қолданылды. Себебі баяндаудағы мән-жайға байланысты бірдей пішінде келетін мағына әртүрлі функцияларды орындай алады. Бұл әдіс кодталуы бірдей эпизодтарды автоматты түрде теңестіруді болдырмайды. Сондықтан цифрлық және психоаналитикалық кезең арасында контекстік саралаудың аралық деңгейі енгізілді. Осы кезеңде қайталанатын кодтар тікелей сюжеттік ортада қарастырылды. Атап айтқанда, «QAU-OLM-AZP» кешені үшін олардың пайда болу жағдайы, қауіп объектісі, қабылданатын тәуекелдің ерікті түрде жүзеге асуы, кейіпкердің жағдайға қатынасы, «TND» (таңдауға) байланысы, оқиғаның нәтижесі және оның функциясы айқындалды. Ұқсас қағидат трансформациялық және бейнелік категорияларды талдау кезінде де қолданылды.

Мақала аясында қарастырылған психоаналитикалық интерпретация тек қайталанатын құрылымдарды цифрлық анықтау және оларды контекстік саралаудан кейін ғана жүзеге асырылды. Интерпретация кезінде объектілік қатынастар, жоғалту, объектіні идеализациялау және деидеализациялау, ішкі шиеленіс, мінез-құлық туралы психоаналитикалық ұғымдар, сондай-ақ символикалық трансформация және кейіпкер күйі туралы аналитикалық-психологиялық ұғымдар ескерілді. «Әдебиеттанудың қазіргі даму кезеңінде психоанализ әдісінің әдебиеттегі көрінісін анықтау мақсатында психоанализ мектептерінің теорияларын осы сала тұрғысынан зерттеу маңызды» (Нургазиев, 2023, б.158). Сондықтан әдістің қолданылу мүмкіндігі әрбір контекстік тип үшін жеке айқындалды. Сонымен қатар бақыланатын мәтіндік белгі мен оның теориялық интерпретациясын ажыратуға ерекше назар аударылды. Яғни OLM коды өлімді немесе өлім қаупін тіркейді, бірақ ол автоматты түрде өлімнің көрінісі ретінде қарастырылмайды. QUS коды құс бейнесін тіркейді, алайда оның қайталанымдылығы бұл бейнені архетиптік деп автоматты түрде анықтау үшін жеткілікті негіз болып есептелмейді. Архетиптік немесе психодинамикалық интерпретацияға тек эпизод құрылымы, басқа кодтармен байланыс сипаты және бейненің шығарма контекстіндегі функциясы оны дәйектеген жағдайда ғана жол берілді.

Осылайша, ұсынылып отырған модельдегі цифрлық талдау қайталанатын құрылымдарды анықтау және формализациялау функциясын орындайды, контекстік талдау олардың семантикалық теңестірілуіне жол бермейді, ал психоаналитикалық тәсіл анықталған заңдылықтарды интерпретациялау құралы ретінде қолданылады. Ұсынылып отырған әдістердің бірізді үйлесімі психоаналитикалық талдау барысында субъективтілікті азайтады.

Әдебиеттерге шолу

Тақырып аясында зерделенген әдебиеттерді негізгі 3 топқа жіктесе болады. Алғашқы топта цифрлық әдіс-тәсілдерді гуманитарлық ғылым шеңберінде қарастыратын Digital Humanities (цифрлық гуманитаристика) аясында негізгі базалық әдебиет ретінде Ф. Мореттидің «Дальнее чтение» (Б.К. Сыздық «Күре оқу» деп аударуды ұсынды), А. Антопольский, А. Бонч-Осмоловская, Л. Бородкин және өзге де авторлармен дайындалған «Цифровые гуманитарные иссле-

дования» монографиясы басшылыққа алынды. Аталған еңбектерде гуманитарлық ғылымдағы мәселелерді шешуде цифрлық технологиялардың рөлі, мүмкіндігі қарастырылған.

Жіктеудің екінші тобына кіретін әдебиеттер қатарында контекстуалды саралаумен, мәтінді талдаумен байланысты еңбектер қарастырылды. Негізгі әдебиет ретінде венгр тілінде Е. Pylefalvi тарапынан жарияланған «A folklórszövegек digitalizálásának elméleti, módszertani és technikai kérdései», Zhao, Liu, Han тарапынан әзірленген «Efficient Semantic Enrichment Process for Spatiotemporal Trajectories» мақаласы цифрлық гуманитаристикадағы әдістемелік, құрылымдық, философиялық мәселелерге қатысты құнды дерек береді. Әсіресе контекстуалдық саралау жүргізудегі қағидат, ұстаным, алгоритмді анықтауда, фольклорлық туындыны зерделеуде заманауи көзқарас қалыптастырған шығармалар болып саналады. Сонымен қатар контекстік салыстыру жүргізуде пайдаланған В. Пропптың «Морфология волшебной сказки», М. Райанның «Әдебиет теориясы: кіріспе» еңбегі, Г. Ахметованың «Қазіргі қазақ, қырғыз және өзбек әңгімелеріндегі фольклоризмдер» мақаласы, Н. Вершининаның «Введение в литературоведение: учебник для бакалавров» оқу құралы теориялық мәселені әдістемелік тұрғыдан қуаттауға бағытталған.

Жіктеудің үшінші тобына кіретін еңбектер тікелей әдебиеттегі психоанализ мәселесіне қатысты зерделенді. З. Фрейд, К.Г. Юнг, А. Адлер классикалық психоанализдің қалыптасуы, архетип және символ мәселесіне қатысты қарастырылса, неофрейдшілерден Э.Фромм, Г. Салливан психоанализдің философиялық, интерпретациялық мүмкіндігі тұрғысынан сараланды.

Нәтижелер және талқылау

Назарға алынып отырған халық хикаяларын бөлшектеу нәтижесінде 74 мағыналық эпизод алынды. Оларға көпдеңгейлі кодтау (Кесте 1) жүргізіліп, компоненттерін айқындайтын 27 мағыналық код анықталды. Цифрлық талдау барысында ең жиі кездесетін код «TND» (таңдау) екені, ол 74 эпизодтың 29-ында көрініс тапқаны, яғни барлық эпизодтардың 39,2%-ын құрайтынын көрсетті. Демек, «таңдау» бұл жерде жеке сюжеттің ерекшелігі емес, талданатын корпус-тың тұрақты құрылымдық компоненті болып саналады.

Екінші орындағы «QAU» (қауіп) 23 эпизодта (31,1% құрайды) ұсынылған, «OLM» (өлім қауіпі)

коды 17 эпизодта (23,0% құрайды), «AZP» (азап) 18 эпизодта (24,3% құрайды) анықталды. Үш кодтың да толық мәтінаралық таралымы бар, бұл зерттелетін мәтіндердің сюжеттік құрылымында «қауіп», «азап», «өлім қауіпі» жағдайларының тү-

рақты түрде орын алғанын көрсетеді. Сондай-ақ «SNM» (сенім), «QRB» (құрбандық), «QTQ» (құтқарылу), «MHB» (махаббат), «SNK» (сынақ) және басқа категориялар айтарлықтай орын алады (2-кесте).

2-кесте

Мағыналық кодтардың жиілігі мен таралымы

Код	Эпизод саны	74 эпизодтың ішіндегі үлесі, %	Кездесетін хикая атауы
TND	29	39,2	Бозторғай, Сәукеле, Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
QAU	23	31,1	Бозторғай, Сәукеле, Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
AZP	18	24,3	Бозторғай, Сәукеле, Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
OLM	17	23,0	Бозторғай, Сәукеле, Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
SNM	16	21,6	Бозторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
MHB	15	20,3	Сәукеле, Қараторғай, Әбу жылан
QTQ	15	20,3	Бозторғай, Сәукеле, Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
SNK	15	20,3	Бозторғай, Сәукеле, Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
JNR	11	14,9	Қақпанға түскен киіктің хикаясы
JOL	10	13,5	Бозторғай, Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
QRB	10	13,5	Бозторғай, Сәукеле, Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
BLA	8	10,8	Бозторғай, Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы
QRS	8	10,8	Бозторғай, Сәукеле, Қараторғай
ANA	7	9,5	Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы
BLK	7	9,5	Сәукеле, Қараторғай
ERK	7	9,5	Сәукеле, Қараторғай, Әбу жылан
QUS	7	9,5	Бозторғай, Сәукеле, Қараторғай, Әбу жылан
MJB	5	6,8	Сәукеле, Қараторғай
UAD	5	6,8	Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
JLN	4	5,4	Әбу жылан
ORL	4	5,4	Бозторғай, Қараторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы
BAQ	3	4,1	Сәукеле
OTU-F	2	2,7	Сәукеле, Әбу жылан
OTU-P	2	2,7	Қақпанға түскен киіктің хикаясы, Әбу жылан
OTU-S	2	2,7	Бозторғай, Қақпанға түскен киіктің хикаясы
QZG	1	1,4	Сәукеле
SU	1	1,4	Қараторғай

Ескерту. Кесте автор тарапынан құрастырылған

Абсолютті жиілік пен мәтінаралық таралымдылықты салыстыру көрсеткіштердің сәйкес келе бермейтінін көрсетті. Салыстырмалы түрде шоғырлануына байланысты кодтар бір шығармада жоғары жиілікке ие болуы мүмкін. Дегенмен басқа кодтардың абсолютті

жиілігі аз болғанымен, барлық бес хикаяда бірнеше рет қайталанатыны анықталды. Сондықтан мағыналық элементтің құрылымдық маңыздылығы санына қарағанда корпустың өне бойында көрініс табу сипатымен айқындалды.

Мағыналық байланыстың желілік құрылымын анықтау үшін 27 көрсеткіштің қатар кездесу жиілігі есептелді. Қарастырылған шығармалар желісінің ең берік байланысы «QAU-OLM» (қауіп – өлім) тіркесімі болды, ол 13 эпизодта анықталады. Салмағы бойынша «AZP-QAU» (азап – қауіп) және «MHB-TND» (махаббат – таңдау) байланыстары орналасады, олардың әрқайсысы 9 эпизодта көрініс тапқан. «QRB-TND» (құрбандық – таңдау) және «QTQ-TND» (құтқару – таңдау) байланыстары 8 рет, «ERK-TND» (ерік – таңдау) және «QTQ-SNM» (құтқару – сенім) 7 рет тіркелген (3-кесте).

Жиілік және желілік көрсеткіштердің үйлесімі «TND» кодын зерттелетін корпустың негізгі құрылым қалыптастырушы элементтерінің бірі ретінде көрсетуге мүмкіндік береді. Ескерілуі тиіс жайт, шығарма мәтіндеріндегі «таңдаудың» мазмұндық сипаты әртүрлі. «Қараторғайда» «TND» мағыналық эпизодтардың 46,2%-ында көрініс тауып, «MHB» және «ERK»-пен айқын байланыс түзгенін байқауға болады. «Сәукеледе» оның үлесі 40,0% құрайды. «Әбу жылан» хикаясында «TND» эпизодтардың 50,0% қамтып, шығарманың айқын категориясына айналады. «Қақпанға түскен киіктің хикаясы» шығармасында таңдау мәселесі ең алдымен уәде, құрбандық және саналы түрде қабылданатын тәуекел жағдайлары арқылы көрініс табады, ал «Бозторғай» хикаясында ол сынақпен, сеніммен және құтқарылумен әрекеттеседі.

«Қараторғай» және «Сәукеле» хикаяларында «таңдау» негізінен кейіпкерлердің ұмтылысы мен сыртқы шектеулер арасындағы қайшылық жағдайында жүзеге асады. «Қақпанға түскен киіктің хикаясы» және «Бозторғай» хикаясында таңдау міндеттеме, жауапкершілік және тәуекелді саналы қабылдаумен байланысты. «Әбу жылан» хикаясында ол ізденіс және идеализацияланған объектіні таңдау құрылымына енеді.

Осылайша, цифрлық талдау «таңдауды» (TND) корпустың семантикалық ұйымдасуының тұрақты орталық элементі ретінде анықтайды, ал мәтіндік салыстыру оның сюжеттік жүзеге асырылуының бірнеше модельдерінің бар екенін көрсетеді.

74 мағыналық эпизодтың 34-і «QAU», «OLM» немесе «AZP» кодтарының кем дегенде біреуін қамтиды. «OLM» бар 17 эпизодты талдау өлім қаупінің пайда болу жағдайы мен баяндау барысындағы функциясын анықтауға мүмкіндік берді.

3-кесте

Категориялардың қатар кездесу жиілігі

Код 1	Код 2	Қатар кездесуі	%
OLM	QAU	13	17,6
AZP	QAU	9	12,2
MHB	TND	9	12,2
QRB	TND	8	10,8
QTQ	TND	8	10,8
ERK	TND	7	9,5
QTQ	SNM	7	9,5
AZP	OLM	6	8,1
BLK	QAU	6	8,1
ANA	BLA	6	8,1
BLK	MJB	5	6,8
MJB	QAU	5	6,8
QRS	TND	5	6,8
SNK	TND	5	6,8
OLM	TND	5	6,8
QAU	QRB	5	6,8
QAU	TND	5	6,8
ANA	AZP	5	6,8
AZP	BLA	5	6,8
BLA	JNR	5	6,8
JNR	SNM	5	6,8
AZP	BLK	4	5,4
ANA	TND	4	5,4
OLM	QRB	4	5,4
QRB	QTQ	4	5,4
BLA	TND	4	5,4
QAU	SNK	4	5,4
AZP	JNR	4	5,4
JNR	OLM	4	5,4
JNR	QAU	4	5,4
ANA	JNR	4	5,4
JNR	TND	4	5,4
JNR	QRB	4	5,4
QRB	SNM	4	5,4
SNM	TND	4	5,4
JNR	UAD	4	5,4
JOL	SNM	4	5,4
AZP	MJB	3	4,1
MHB	QRS	3	4,1
AZP	SNK	3	4,1

Ескерту. Кесте автор тарапынан құрастырылған

«Қараторғай» хикаясында өлім әртүрлі жағдайларда бірнеше функционалдық қызметте ұсынылған: жақын адамның бастапқы жоғалуы, кудалау жағдайындағы сыртқы қауіп; кейіпкердің әрекеті ретінде. «Сәукеле» хикаясында өлім қауіпі негізінен билік жүйесінің шектеу шараларымен және белгіленген тәртіпті бұзғаны үшін жазалаумен байланысты көрініс тауып, кейіпкерлердің физикалық трансформациясымен ұштасады. «Қақпанға түскен киіктің хикаясы» сыртқы қауіп біртіндеп саналы түрде қабылданып, тәуекел жағдайына айналатынын көрсетеді. «Бозторғай» хикаясында өлім негізінен сынақтың шекті шарты ретінде қызмет атқарады. «Әбу жыланда» өлім қауіпі бастапқыда таңдалған объектіде жасырынған, кейіннен қауіп көзін жою кейіпкердің құтқарылуының шартына айналады.

Алынған деректерге сүйене келе, «OLM» (өлім) біршама тұрақты, бірақ контекстік тұрғыдан біртекті элемент емес екені анықталды. Демек, сюжеттегі өлімнің немесе оның қауіпі кездесетіні, қайталанатыны шығарма кейіпкерінің психологиясы немесе образдардың символикасы туралы қорытынды жасау үшін жеткіліксіз. Дәл осы айырмашылық типологиялық, кейін психоаналитикалық саралауға негіз болды.

Зерттелетін шығармаларды салыстыру үшін әр шығарманың жүйеленген семантикалық көрінісі қалыптастырылды. Әрбір кодтың жиілігі тиісті шығарманың мағыналық эпизодтарының жалпы санына қатысты есептелді.

Талдау нәтижесі «Қараторғай» хикаясының «AZP», «MHB» және «TND» кодтарының айқын шоғырлануымен сипатталатынын көрсетті, олардың әрқайсысы шығарманың мағыналық эпизодтарының 46,2% ұсынылған. Осылайша, оның семантикалық көрінісі ретінде азап, махаббат және таңдау көрсетіледі.

«Сәукеле» хикаясында ең айқын код «QAU», ол эпизодтардың 53,3%-ын қамтиды. «MHB» және «TND» 40,0%-дан, ал «BLK» және «OLM» 33,3%-дан көрініс тапқан. «Қараторғайдан» айырмашылығы, онда махаббат, таңдау және азап тіркесі орталық орынды алады, «Сәукеледе» бұл категориялар қауіп, билік және өлім қауіпінде көрініс табады. Осылайша, екі шығарманың семантикалық көрінісі ұқсас, бірақ жеке компоненттері әртүрлі.

Ең айқын айырмашылық «Сәукеле» мен «Қақпанға түскен киіктің хикаясы» арасында анықталады: ұқсастық коэффициенті 35,6% құрады. «Сәукеле» хикаясында семантикалық құ-

рылым билік, махаббат шиеленісі, қауіп, өлім, жаза айналасында шоғырланса, «Қақпанға түскен киіктің хикаясы» сенім, құрбандық, аналық байланыс және міндеттемені орындауға басымдық береді.

Алынған деректер семантикалық көріністің екі жақын жұбын анықтайды:

а) «Қараторғай» – «Сәукеле»: махаббат, таңдау, сыртқы шектеу, қауіп;

ә) «Бозторғай» – «Әбу жылан»: жол, сынақ, таңдау, қауіп, құтқарылу.

Бұл ретте анықталған жақындық шығармаларды жанрлық немесе сюжеттік біріктіруге негіз ретінде қарастырылмайды. Ұқсастық олардың мағыналық көрінісінің жақындық дәрежесін көрсетіп, кейіннен мәтіндік интерпретациясын талап етеді.

Алынған нәтижелер жеке мотивтердің қайталануымен сандық сипаттауға, психоаналитикалық интерпретацияға негіз болатын құрылымды анықтауға мүмкіндік беретінін көрсетеді.

Бұл ретте теориялық түсіндірме мен құрылымдық форманы (пішінді) ажырату маңызды. Кодтың жоғары жиілігі, оның басқа кодтармен тұрақты тіркесімі тиісті элементтің құрылымдық маңыздылығын көрсеткенімен, оның психологиялық мазмұнын автоматты түрде айқындамайды. Мысалы, алынған нәтижелер «таңдауды» шығарманы ұйымдастырудың негізгі тетіктерінің бірі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Алайда контекстік талдау «таңдаудың» психологиялық табиғаты бес хикаяда айтарлықтай ерекшеленетінін көрсетеді. Бұл «Әдебиеттегі психологизм адамның ойы, сезімі мен ішкі толғаныстарын олардың өзара байланысы мен өзгеру үдерісінде терең, толық әрі нақты бейнелеуді» (Вершинина, 2015, б.18) білдіру сипатымен байланысты.

«Қараторғай» және «Сәукеле» хикаяларында «таңдау» махаббат қалауы және сыртқы шектеулермен байланысқан. Хикаядағы баяндалатын жағдайларға сәйкес «таңдау» субъектінің ішкі бағдары мен сыртқы тыйымы арасындағы түйісу нүктесінде орналасады. Мұндай құрылымның психоаналитикалық маңыздылығы таңдау фактісінде емес, қалаған объект пен қалауды жүзеге асыруға кедергі келтіретін шектеулер жүйесі арасындағы шиеленісте жатыр. Сондықтан «TND»-ның «MHB», «ERK», «QAU» және басқа кодтармен тіркесуін кейіпкерлердің жеке ұмтылысы мен сыртқы құрылым арасындағы қайшылықтың түрленген формасы ретінде қарастырылған жөн.

Таңдаудың ерекше формасы «Әбу жылан» хикаясында көрініс табады. Бастапқыда кейіпкердің таңдау еркіндігі сыртқы тыйыммен шектелмейді. Керісінше, кейіпкер қалаған объектіні іздеу мүмкіндігін алады. Мінсіз объектіні іздеу оны идеализациялауға, таңдауға, таңдалған объекті өз ішінде жасырған болмыспен соқтығысуға әкеледі. Нәтижесінде зерттелетін корпустың «таңдау» сыртқы шектеуге қарсылық, міндеттеме үшін тәуекелді қабылдау, қалауды жүзеге асыру ретіндегі таңдау формасында көрініс табатын психодинамикалық моделді анықтайды. Бұл желілік орталықтың бірыңғай психологиялық мағынаға ие бола бермейтінін көрсетеді. Керісінше, оның орталықтылығы бір құрылымдық категорияның әртүрлі психодинамикалық формасына ену қабілетін айғақтайды.

Талдау нәтижелері қайталанатын фольклорлық бейнелерді архетиптік интерпретациялауда мұқият зерделеу жүргізу қажет екенін көрсетеді. Мысалы, нысан ретінде алынып отырған хикаяларда күс бес шығарманың төртеуінде кездеседі, алайда әрқайсысы әртүрлі функция атқарады. «Қараторғай» хикаясында ол махаббат күйзелісін білдіреді; «Сәукеледе» өлімнен кейінгі трансформация формасына айналады; «Бозторғайда» кеңістік арасындағы жолбасшы функциясын орындайды; «Әбу жыланда» кейіпкерді қалаған объектісіне бағыттап, кейін объектінің өзгермелі формасы болып шығады. Демек, бейненің формалық қайталанымы оның символикалық мағынасының тұрақтылығын білдірмейді. Яғни бірдей бейне әртүрлі мағыналық құрылымға енуге қабілетті екенін көрсетеді.

Алынған нәтижелерді салыстыру әдіснамалық қорытындыны тұжырымдауға мүмкіндік береді. Цифрлық қайталау мәтіннің маңызды элементтерін анықтай отырып психоаналитикалық мағына жиілік деңгейінде емес, қатынас деңгейінде айқындалады. Бір код психологиялық тұрғыдан әртүрлі жағдайларды біріктіре алады. Керісінше, әртүрлі кодтар бір динамикалық тізбекке еніп, бірлесіп бір үдерісті білдіре алады. Сондықтан контекстік саралаудың аралық кезеңі қосымша үстелетін рәсім емес, цифрлық және психоаналитикалық әдістерді интеграциялаудың қажетті шарты. Зерттеу нәтижелері психоаналитикалық тәсілдің өнімділігі интерпретацияланатын элемент санын көбейткенде емес, деректер үйлесімімен расталатын құрылым шектегенде артатынын көрсетеді.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу цифрлық, контекстік және психоаналитикалық талдау әдістерін бірізді үйлестіруге негізделген интеграциялық тәсілді апробациялауға мүмкіндік берді. Зерттеу материалы ретінде 74 мағыналық эпизодқа бөлінген және мағыналық кодтау жүйесін пайдалана отырып таңбаланған бес халық хикаясы алынды.

Цифрлық талдау зерттелетін корпустың семантикалық тұрғыда оқшауланған мотивтермен емес, өзара байланысқан категориялар жүйесімен қалыптасатынын көрсетті. Ең жиі кездесетін код «TND» (таңдау) болып шықты, ол 29 эпизодта, барлық бес шығармада ұсынылған. Оның орталық орны желілік талдау нәтижелерімен де расталады: «TND» жоғары дәрежеге ие және махаббат, құрбандық, құтқарылу, еркіндік, қауіп және басқа мағыналық категорияларымен байланысады.

«Таңдаумен» қатар корпус құрылымында «QAU-OLM-AZP» кешені маңызды орын алады, ол қауіп, өлім немесе оның қауіпін, азапты біріктіреді. Шығарма желісінде «QAU-OLM» жұбы қатарласа келу жағынан ең берік байланыс.

Контекстік талдау бойынша кодталған категориялардың пішіндік ұқсастығы (формасы) олардың функцияларының ұқсастығын білдірмейтінін көрсетті. «Өлім» – жақын адамның жоғалуы, сыртқы қауіп, биліктің қойған шектеуі, сынақ, саналы түрде қабылданатын тәуекел, трансформациялық өткел немесе қауіп көзін жою ретінде көрініс табуы мүмкін.

Бес хикаяның семантикалық көрінісін салыстыру олардың ортақ және өзіне тән ерекшелігін көрсетті. Ең үлкен жақындық «Қараторғай» мен «Сәукеле» хикаяларының арасында анықталды. Сондай-ақ талдау нәтижесі «Бозторғай» мен «Әбу жылан» хикаялары бір-бірімен құрылымдық тұрғыда ұқсас екенін көрсетті.

Интеграциялық әдіспен шығарманы талдау барысында бейнелік кодтардағы қайталау мен семантикалық ұқсастық өзара ажырату қажеттілігі растады. «QUS» (күс) бейнесі бес шығарманың төртеуінде көрініс тапқанымен, әртүрлі функцияларды жүзеге асыратыны анықталды. «JLN» (жылан) бейнесі «Әбу жылан» хикаясында ғана кездеседі, бірақ осы шығарма ішінде жасырын қауіпті ашудан оны жоюға дейінгі бірізді функционалдық құрылымды қалыптастырады. Демек, бейненің жиілігі немесе мәтінаралық қайталанымы өздігінен оны әмбебап символ

немесе архетип ретінде (К.Г. Юнг бойынша) айқындауға жеткіліксіз.

Алынған нәтижелерді психоаналитикалық интерпретациялау сыртқы өлім қаупінің әрекет жағдайын ажыратуға, таңдаудың әртүрлі конфигурацияларын қарастыруға, объектіні идеализациялау және деидеализациялау үдерісін бақылауға, сондай-ақ символикалық трансформация құрылымдарын анықтауға мүмкіндік берді.

Алынған нәтижелер негізінде «Цифрлық талдау – Контекстік саралау – Психоаналитикалық интерпретация» интеграциялық моделі ұсынылды. Оның басты қағидаты – зерттеу рәсімдерін функционалдық ажырату. Цифрлық деңгей қайталанатын құрылымдарды, жиіліктерді, байланыстарды және өткелдерді анықтау үшін қолданылады; контекстік деңгей анықталған элементтердің нақты семантикалық функциясын белгілейді; психоаналитикалық деңгей шығарма контекстімен дәлелденетін құрылымдарды интерпретациялау үшін қолданылады. Өз кезегінде, психоаналитикалық талдау сандық нәтижелерді алмастырмайды, керісінше, контекстік тексеруден кейін анықталған заңдылықтарды түсіндіреді. Осылайша, дәстүрлі әдіспен жүзеге асатын талдауды фольклорлық мәтінді

зерттеудің интерпретациялық сипатымен үйлестіру мүмкіндігі туындайды.

Қаржыландыру

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің ЖТН АР32524623 «Digital Humanities аясында қазақ фольклорындағы архетиптік мотивтердің психоаналитикалық негізі» (Жоба жетекшісі Т. Нургазиев) гранттық қаржыландыру жобасы аясында әзірленді.

Мүдделер қақтығысы

Авторлар мүдделер қақтығысының жоқ екенін мәлімдейді.

Мақала авторларының үлесі

Т. Нургазиев зерттеу тұжырымдамасын әзірледі, теориялық негіздемені қалыптастырды, материалдарды талдауға және мақаланың негізгі мәтінін жазуға жетекшілік етті. Ж. Мазихаева статистикалық мәліметтерді өңдеуге, мысалдарды іріктеуге, әдебиеттерді жүйелеуге және мақаланың жекелеген бөлімдерін дайындауға қатысты.

Әдебиеттер

- Plyefalvi, E. (2023). *Ráolvasások a keresőben: A folklórszövegek digitalizálásának elméleti, módszertani és technikai kérdései*. Reciti; HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet.
- Антопольский, А. Б., Бонч-Осмоловская, А. А., Бородин, Л. И. және т.б. (2023). *Цифровые гуманитарные исследования: монография*. Сибирский федеральный университет.
- Моретти, Ф. (2016). *Дальнее чтение* / пер. с англ. А. Вдовина, О. Собчука, А. Шели; науч. ред. перевода И. Кушнарева. Издательство Института Гайдара.
- Бабалар сөзі: жүз томдық. 10-том. Діни дастандар. (2004). Фолиант.
- Бабалар сөзі: жүз томдық. 11-том. Діни дастандар. (2005). Фолиант.
- Бабалар сөзі: жүз томдық. 30-том. Хикаялық дастандар. (2006). Фолиант.
- Бабалар сөзі: жүз томдық. 31-том. Хикаялық дастандар. (2006). Фолиант.
- Zhao, B., Liu, M., Han, J., Ji, G., & Liu, X. (2021). Efficient semantic enrichment process for spatiotemporal trajectories. *Wireless Communications and Mobile Computing*, 2021, Article 4488781. <https://doi.org/10.1155/2021/4488781>
- Abello, J., Broadwell, P., & Tangherlini, T. R. (2012). Computational folkloristics. *Communications of the ACM*, 55(7), 60–70. <https://doi.org/10.1145/2209249.2209267>
- Ахметова, Г. (2024). Қазіргі қазақ, қырғыз және өзбек әңгімелеріндегі фольклоризмдер. *Eurasian Journal of Philology: Science and Education*, 195(3), 138–151. <https://doi.org/10.26577/EJPh.2024.v195.i3.ph013>
- Райан, М. (2019). *Әдебиет теориясы: кіріспе*. Ұлттық аударма бюросы.
- Нургазиев, Т. (2023). Қазақ әдебиетіндегі архетип және символ: психоаналитикалық талдау жасаудың кейбір мәселелері (халық хикаялары мысалында). *Eurasian Journal of Philology: Science and Education*, 192(4), 156–165. <https://doi.org/10.26577/EJPh.2023.v192.i4.ph14>
- Пропп, В. Я. (2001). *Морфология волшебной сказки*. Лабиринт.
- Вершинина, Н. Л. және т.б. (2015). *Введение в литературоведение: учебник для бакалавров* / под общ. ред. Л. М. Крупчанова. 3-е изд., перераб. и доп. Издательство Юрайт.
- Юнг, К. Г. (2020). *Архетипы и коллективное бессознательное* / пер. с нем. А. Чечиной. АСТ.

References

- Abello, J., Broadwell, P., & Tangherlini, T. R. (2012). Computational folkloristics. *Communications of the ACM*, 55(7), 60–70. <https://doi.org/10.1145/2209249.2209267>
- Akhmetova, G. (2024). Qazirgi qazaq, qyrgyz zhane ozbek angimelerindegi folklorizmder [Folklorisms in contemporary Kazakh, Kyrgyz, and Uzbek stories]. *Eurasian Journal of Philology: Science and Education*, 195(3), 138–151. <https://doi.org/10.26577/EJPh.2024.v195.i3.ph013> (In Kazakh)
- Antopolskii, A. B., Bonch-Osmolovskaya, A. A., Borodkin, L. I., et al. (2023). *Tsifrovyye gumanitarnyye issledovaniya: monografiya* [Digital humanities research: A monograph]. Sibirskii federalnyi universitet. (In Russian)
- Babalar sozi: Zhuz tomdyq. 10-tom. Dini dastandar [Words of the ancestors: One hundred volumes. Vol. 10. Religious dastans]. (2004). Foliant. (In Kazakh)
- Babalar sozi: Zhuz tomdyq. 11-tom. Dini dastandar [Words of the ancestors: One hundred volumes. Vol. 11. Religious dastans]. (2005). Foliant. (In Kazakh)
- Babalar sozi: Zhuz tomdyq. 30-tom. Hikayalyq dastandar [Words of the ancestors: One hundred volumes. Vol. 30. Narrative dastans]. (2006). Foliant. (In Kazakh)
- Babalar sozi: Zhuz tomdyq. 31-tom. Hikayalyq dastandar [Words of the ancestors: One hundred volumes. Vol. 31. Narrative dastans]. (2006). Foliant. (In Kazakh)
- Ilyefálvi, E. (2023). *Ráolvasások a keresőben: A folklórszövegek digitalizálásának elméleti, módszertani és technikai kérdései* [Incantations in the search engine: Theoretical, methodological, and technical issues of digitizing folklore texts]. Reciti; HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet. (In Hungarian)
- Jung, C. G. (2020). *Arkhetipy i kollektivnoe bessoznatelnoe* [The archetypes and the collective unconscious] (A. Chechina, Trans.). AST. (In Russian)
- Moretti, F. (2016). *Dalnee chtenie* [Distant reading] (A. Vdovin, O. Sobchuk, & A. Sheli, Trans.; I. Kushnarev, Ed.). Izdatelstvo Instituta Gaidara. (In Russian)
- Nurgaziev, T. (2023). Qazaq adebietindegi arkhetip zhane simvol: psikhoanalitikalyq taldaу zhasaudyng keibir maseleleri (halyq hikayalary mysalynda) [Archetype and symbol in Kazakh literature: Some issues of psychoanalytic analysis based on folk narratives]. *Eurasian Journal of Philology: Science and Education*, 192(4), 156–165. <https://doi.org/10.26577/EJPh.2023.v192.i4.ph14> (In Kazakh)
- Propp, V. Ya. (2001). *Morfologiya volshebnoi skazki* [Morphology of the wonder tale]. Labirint. (In Russian)
- Ryan, M. (2019). *Adebiet teoriyasy: kirispe* [Literary theory: An introduction]. Ulttyq audarma byurosy. (In Kazakh)
- Vershinina, N. L., et al. (2015). *Vvedenie v literaturovedenie: uchebnik dlya bakalavrov* [Introduction to literary studies: A textbook for bachelor's students] (L. M. Krupchanov, Ed.; 3rd ed., rev. and enl.). Izdatelstvo Yurait. (In Russian)
- Zhao, B., Liu, M., Han, J., Ji, G., & Liu, X. (2021). Efficient semantic enrichment process for spatiotemporal trajectories. *Wireless Communications and Mobile Computing*, 2021, Article 4488781. <https://doi.org/10.1155/2021/4488781>

Авторлар туралы мәлімет:

Нургазиев Танат Есенбаевич – PhD, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан, e-mail: tanat.nurgaziev@mail.ru).

Мазибаева Жанар Оралхановна – PhD, Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты (Астана, Қазақстан, e-mail: zhanar.mazibayeva@mail.ru).

Information about the authors:

Nurgaziyev Tanat Yessenbayevich – PhD, Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: tanat.nurgaziev@mail.ru).

Mazibayeva Zhanar Oralkhanovna – PhD, Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan, e-mail: zhanar.mazibayeva@mail.ru).

Сведения об авторах:

Нургазиев Танат Есенбаевич – PhD, Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан, e-mail: tanat.nurgaziev@mail.ru).

Мазибаева Жанар Оралхановна – PhD, Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан (Астана, Казахстан, e-mail: zhanar.mazibayeva@mail.ru).

Келін түсті: 2 шілде 2026 жыл
Қабылданды: 8 қыркүйек 2026 жыл